

TEORIJA

Žiniasklaidos vaidmens problema darnaus vystymosi komunikacijoje

Mindaugas Savickas

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto

Žurnalistikos institutas

Bernardinų g. 11, LT-01124 Vilnius

El. paštas: mindaugas.savickas@kf.vu.lt

Straipsnyje, vadovaujantis sociologo Blake'o Ratnerio pasiūlyta darnaus vystymosi kaip vertybių dialogo samprata, taip pat teorine socialinio konstruktyvizmo prieiga, nagrinėjami probleminiai darnaus vystymosi komunikacijos¹ proceso žiniasklaidoje aspektai. Politikos mediatizacija – vienas iš svarbiausių pokyčių, kuriuos politika (plačiąja prasme) patyrė modernybėje. Žiniasklaidos sukurtų „realybės“ vaizdinių paplitimas, pamatinė žiniasklaidos reikšmė rinkėjams teikiant politines idėjas verčia abejoti bet kokių didesnę visuomeninę reikšmę turinčių idėjų sklaidos ir prigijimo visuomenėje galimybe, nekomunikuojant jų žiniasklaidoje. Viena iš tokių idėjų – darnus vystymasis. Taigi pagrindinis straipsnio tikslas – išanalizuoti žiniasklaidos vaidmens darnaus vystymosi komunikacijoje problemą. Uždaviniai:

- 1. Apibrėžti vertybines darnaus vystymosi ir žiniasklaidos sistemos sąsajas;*
- 2. Atskleisti žiniasklaidos kaip dialogą mūsų bendros ateities klausimu galinčios kurti institucijos poveikį darnaus vystymosi idėjų realizacijos arba atmetimo visuomenėje perspektyvai;*
- 3. Aptarti kokybišką darnos ir darnaus vystymosi komunikaciją žiniasklaidoje ribojančius veiksnius*

Esminiai žodžiai: *darnus vystymasis, žiniasklaida, komunikacija, vertybės, poveikis.*

¹ Šis terminas vietoje įprasto „pateikimo“ pasirinktas todėl, kad žymi platesnius ir daugiaspekčius informacinius procesus: keitimąsi žinutėmis ir simboliais tarp veikėjų, institucijų, visuomenės.

Darnaus vystymosi idėja yra paprasta: pirma, tai suvokimas, kad mes, žmonių rūšis, negalime toliau gyventi kaip anksčiau – Žeme naudodamiesi kaip sąvartynu, mūšio lauku ar cirku. Antra, tai priežastinių ryšių priminimas – esame tik viena iš visumos, nuo kurios esame priklausomi, dalių. Trečia, darnaus vystymosi idėja yra kvietimas įveikti destruktiviąją žmogaus prigimties dalį: antropocentišką ir egocentišką mąstyseną, negebėjimą išvengti karinių konfliktų ir smurto, gyvensenos vartotojiškame pertekliuje garbinimą, ekonomines sistemas, kurios dabartinės savo formos tiesiog negali išlikti nestimuliuojant vartotojiškumo ir negriaunant aplinkos.

Darnos komunikacijos (angl. *sustainability communication*) sampratos kilmė susijusi su atsakingos žmonių elgsenos gamtos ir kitų žmonių atžvilgiu poreikiu ir suvokimu, kad tradicinis vystymosi modelis, paremtas augimu ir taršių technologijų naudojimu, yra pragaištingas. Darnus vystymasis – tai ne viena galimybė iš daugelio, o galbūt vienintelė reali galimybė pasiekti ekologinę pusiausvyrą, o kartu tai ir galimybė išlikti žmonijai ilgesnėje perspektyvoje (Schmuck, Schultz, 2010: 5). Darnaus vystymosi komunikacijos tikslas – „kritišką žmogaus ir aplinkos ryšių vertinimą ir pažinimą pristatyti socialiniame diskurse“ (Godemann, Michelsen, 2011: 3). Šį tikslą būtų galima papildyti: skatinti ir puoselėti aplinkos atžvilgiu nedestruktyvią socioekonominę veiklą.

Darnos idėjų prigijimo ir realizacijos visuomenėje perspektyva priklauso nuo žiniasklaidos institucijos veiklos kokybės. Žiniasklaida teikia visuomenei idėjas, vaizdinius, informaciją ir prisideda prie jų kaitos. Šis žiniasklaidos kuriamas turinys yra svarbi mūsų kultūros dalis ir visuomenėje vykstančių dialogų dalis (McQuail, 2010: 80). Vienas iš svarbiausių dialogų – dialogas dėl mūsų bendros ateities.

Darnus vystymasis ir pamatiniai žiniasklaidos principai

Visi darnaus vystymosi idėjos šalininkai sutinka, kad visuomenė turi keistis, bet nesutariama, kaip. Nėra bendros darnaus vystymosi ideologijos; tai – atvira, siekianti integruoti skirtingus požiūrius ir nuolat kintanti ideologinė sistema (Hopwood et al., 2005: 47).

Daugeliu atvejų darnaus vystymosi debatuose dalyviai pristato savo filosofinius, politinius ir ekonominius įsitinimus. Nesklandumų kyla, kai skirtingi žmonės, kalbėdami apie darnų vystymąsi ar tokiu vardu, pristato skirtingus darnaus vystymosi tikslus ir jų siekimo būdus (Lele, 1991: 608).

Vadinamojo *status quo* požiūrio šalininkai pozityvius pokyčius įžvelgia procesų valdyme ir organizacijų vadyboje, radikaliai nekeičiant jų struktūros. Tai dominuojantis požiūris (Hopwood et al., 2005: 47). Nesutinkantys su *status quo* požiūriu pabrėžia pokyčių aukštesniu lygmeniu būtinybę ir kviečia imtis ne vadybinių, o politinių veiksmų tiek egzistuojančių struktūrų viduje, tiek jų išorėje (Hopwood et al., 2005: 48).

Nors daugybė skirtingų interpretacijų ir požiūrių komplikuoja darnaus vystymosi tikslų ir jų siekimo būdo išgryninimą, sociologas B. Ratneris darnaus vystymosi vertę įžvelgia mediacinėje – dialogo kūrimo – galioje: per daugiau kaip du dešimtmečius susiformavo specifinė darnaus vystymosi kalba ir terminologija, kuri naudojama debatuose aplinkos ir darnaus vystymosi temomis. B. Ratnerio teigimu, „netgi stiprėjančios poliarizacijos tarp antiglobalizacijos aktyvistų ir tų, kurie vadina save globalios ekonomikos stabilumo saugotojais, darnos kalba lieka stipri valiuta visame plačiame politikos spektre“ (Ratner, 2004: 50). Jis išskiria tris skirtingas darnaus vystymosi sampratas: techninį konsensumą, etinį konsensumą ir darnų vystymąsi **kaip vertybių dialogą**.

Techniniu požiūriu, remiantis B. Ratneriu, darnus vystymasis suvokiamas kaip materialių siekinių ir matavimo visuma, kurioje vystymasis „matuojamas socialinio, aplinkos ir ekonominio darnumo požiūriais, o ne įprastiniu – bendrojo vidaus produkto“.

Etinis požiūris lemia apsisprendimą tarp gėrio ir blogio. Darnus vystymasis suvokiamas kaip moralinė, iš esmės egzistencinė pareiga gamtai (aplinkai) ir moralinė atsakomybė už kiekvieną veiksmą. Žmogaus ir gamtos konflikto, kuris neišvengiamai kyla antropocentrizmo epochoje, pasekmė – globali ekolologinė, moralinė ir socialinė krizė. Vienintelis kelias iš šios krizės – vidinio žmogaus chaoso įveikimas, pirmųkščių instinktų suvaldymas ir meno gyventi vienovėje su gamta įvaldymas (Čiegis et al., 2008: 31).

Tačiau jungiančios ir bendros darnaus vystymosi etikos paieškos primena amžinai perspektyvios iliuzijos vaikymąsi (Ratner, 2004: 61). Perspektyvios, B. Ratnerio teigimu, todėl, kad ji itin skirtingoms socialinėms grupėms atveria horizontą siekti visuotinio „gėrio“. Iliuzinis, nes atskiri individai ir skirtingos socialinės grupės veikia vadovaudamasi skirtingomis vertybėmis. Jeigu darnus vystymasis apibrėžiamas kaip bendra „vertybė virš vertybių“, ekonominis augimas, diskursyvioje Vakarų praktikoje dažnai suvokiamas kaip tikslas savaime, neišvengiamai turėtų būti „pažemintas“ iki vienos iš darnaus vystymosi priemonių lygio.

Galiausiai, B. Ratnerio teigimu, egzistuoja ir trečia darnaus vystymosi alternatyva, kuri nėra nei techninis konsensusas, nei etinė koncepcija. Tai – mediacinė praktika, skirta įveikti visą vertybinių socialinių grupių skirtumų, suvokiant jų vystymąsi, spektrą. Kadangi skirtingose darnaus vystymosi dimensijose numatomi skirtingi tikslai, kuriuos net ir pavienius kiekviena socialinė grupė suvokia skirtingai, veiksmai, kuriuos lemia tam tikrų socialinių grupių vertybės, dažnai sukelia konfliktų. B. Ratneris cituoja Maksą Vėberį, kuris teigia, kad iš esmės jokios ekonominės ir socialinės politikos problemos negali būti išspręstos tik technokratiškas svarstymų ir sprendimų būdu. „Normatyviniai vertybių standartai neišvengiamai turi būti pripažinti, mediaciniu būdu išgryninti ir integruoti bet kurioje ekonominėje socialinėje politikoje“ (Ratner, 2004: 57). Žvelgdamas į darnaus vystymosi koncepciją per Makso Vėberio klasikinių vertybių ir kolektyvinio racionalizmo prizmę, B. Ratneris teigia: „Jeigu ekonominis, ekologinis ir socialinis matmenys yra skirtingi darnaus vystymosi elementai, būtina skirti siekti bendro tikslo, tai minėti elementai gali būti laikomi vienos visumos dalimis. Kitu atveju, jeigu darnos dimensijos suprantamos kaip atskiros, kurioms būdingi individualūs atskiri tikslai, jos sudaro skirtingas vertybių sistemas“ (Ratner, 2004: 57). Vadinasi, sociologo žodžiais tariant, vertybės yra nederančios ir pernelyg skirtingos. Dėl šios priežasties kolektyvioje bet kokių veiksmų alternatyvų analizėje negali būti pasikliaunama „vienu bendru visuotiniu pasirinkimu“. Taigi, **patvirtinus, kad viena ar kita**

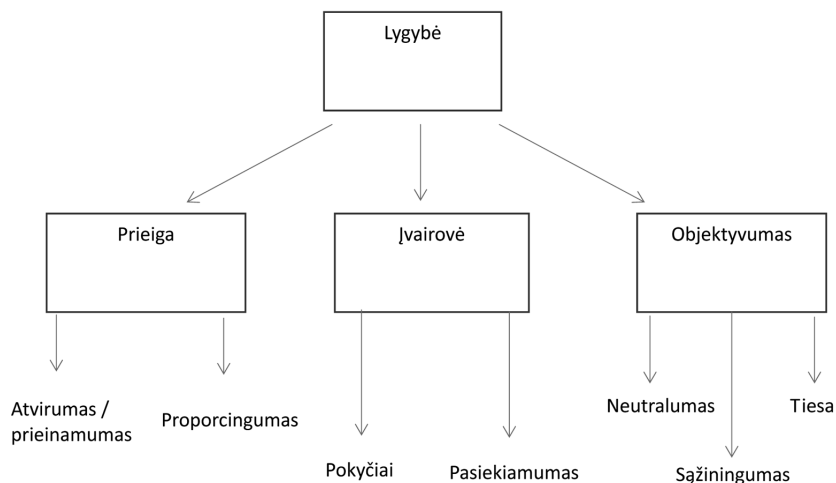
darnaus vystymosi samprata yra „tikroji“, iš koncepcijos eliminuojamos kur kas didesnės dinamikos ir įvairesnio veiksmo galimybės.

Žvelgiant į darnų vystymąsi iš minėtos *vertybių dialogo* perspektyvos – atviros, gyvos ir dinamiškos ideologinės sistemos pozicijos, mėginant įvertinti tokios sampratos gyvybingumą ir perspektyvą ne tik teoriniame, bet ir praktiniame pasaulyje, reikia įvertinti žiniasklaidos, kuri turėtų suteikti erdvę tokiam dialogui, įtaką. Ypač svarbus yra įvairovės principas: ar žiniasklaidos ir žurnalistinės praktikos visumos kuriama viešoji erdvė yra prieinama skirtingoms vertybėms atstovaujančioms socialinėms grupėms, ar žiniasklaidos kuriamame turinyje yra pateikiami skirtingi, nors galbūt ne visiems parankūs ir neįprasti požiūriai? Darnaus vystymosi kaip vertybių dialogo sampratos realizacija įmanoma tik teigiamai atsakius į šį klausimą.

Žiniasklaidos sistema, kaip ji suvokiama demokratinėse valstybėse, siekia realizuoti tris pamatinius principus, kurie kartu yra ir svarbiausios vertybės², tai yra: laisvė, lygybė ir įvairovė³ (McQuail, 2010: 192). Šie principai, D. McQuailo teigimu, nors ir nevienodai, pasireiškia skirtinguose žiniasklaidos veiklos lygmenyse: struktūriniame (visos žiniasklaidos sistemos struktūra: reguliavimo dėmenys, rinkos struktūra, savininkystė, pristatymo tinklas ir priemonės), organizaciniame (plačiaja prasme – aprėpiant organizacinę kultūrą ir vadybą, redakcijos politiką, sprendimo priėmimo būdus ir rutiną) ir pagrindinės veiklos (turinio, kuris siunčiamas auditorijai, kūrimo). Šiame straipsnyje nagrinėjamame kontekste minėtų principų raiška, be abejo, aktualiausia kalbant apie žiniasklaidos konstruojamo turinio, kuris daro poveikį ir viešajai, ir politinei darbotvarkėms, lygmenį.

² Šiame straipsnyje, kaip ir McQuailo „Masinės komunikacijos teorijoje“, atsižvelgiant į kontekstą, vartojami abu terminai – ir principai, ir vertybės.

³ Netobulame pasaulyje šie principai niekada nebus visiškai realizuoti dėl objektyvių sąlygų. Ir šiame straipsnyje, ir D. McQuailo vertybinėje žiniasklaidos sistemos sampratoje minėti principai yra suvokiami kaip siekiamybė.

1 paveikslas. Lygybė – pirminio žiniasklaidos principo sąveika su kitomis vertybėmis.

Šaltinis: Denis McQuail, 2010.

D. McQuailo vertybinė žiniasklaidos sistemos samprata ir minėti pamatiniai žiniasklaidos principai koreliuoja su B. Ratnerio pasiūlyta darnaus vystymosi kaip vertybių dialogo samprata.

Tik plati pamatinių žiniasklaidos principų – laisvės, lygybės ir įvairovės – realizacija žiniasklaidos sistemoje galėtų įgyvendinti komplikuoto ir daugialypio *vertybių dialogo* tarp skirtingų socialinių grupių galimybę. Ir atvirkščiai – žiniasklaidos sistemose, kuriose minėti principai dėl objektyvių kultūrinių, politinių ir ekonominių sąlygų menkai realizuoti, darnaus vystymosi – nuolatinio vertybių dialogu pagrįstos, todėl nuolat kintančios ideologinės sistemos – vizijos realizacija liks utopinė siekiamybė.

Žurnalistika kaip mediacinė praktika

Iki Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. Lietuvos visuomenės tikslas buvo labai aiškus – išsivaduoti iš sovietinio jungo, ekonomiškai, politiškai, kultūriškai įsilieti į Vakarų pasaulį. Iš esmės tai reiškė de-

mokratinių institucijų sukūrimą ir perėjimą iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką. Labai aiškūs „išoriniai“ tikslai Lietuvą lydėjo iki 2004 m., kai šalis įstojo į ES ir NATO. Pasiekus šiuos fundamentinius tikslus ir naujų tikslų tarsi nebelikus, globaliam šalies dialogui reikia kitų siužetinių linijų. Bet kas turėtų jas brėžti? Kas tokiu atveju būtų kalbėtojai, kur reikėtų nubrėžti įvairovės ribas? Toks dialogas turi būti įvairialypis ir integruojantis skirtingas temas bei skirtingas socialinių grupių vertybes, tačiau jis negali būti *be galo* platus.

Profesija, nuo kurios didelė dalimi priklauso šio viešojo dialogo vyksmas ir diskursai, – žurnalistika. Kalbant apie žurnalistiką ir žiniasklaidą, dažniau minimi „sarginio šuns“ ar „ketvirtosios valdžios“ vaidmenys, žvelgiant funkcionalistiniu požiūriu, – žiniasklaida atlieka informavimo, vyraujančios kultūros palaikymo ir tęstinumo, mobilizacijos, pramogos funkcijas. Skirtingoms visuomenės grupėms, kurioms reikia derinti tarpusavio interesus, svarbus yra žurnalistikos kaip dialogą tarp skirtingų socialinių grupių gebančios kurti profesijos aspektas. Vienas iš būdų, kuriuo žurnalistai inicijuoja dialogą – pasakojimų kūrimas. Perteikdamas „realybę“, kitaip tariant, tiksliausią jos versiją, žurnalistas ne tik sako auditorijai – „šitai yra svarbu“, bet ir siūlo tai aptarti įvairiais būdais: su artimaisiais ar išsakyti savo požiūrį interneto laikraščio komentaru skiltyje. Mediacinis, dialogo kūrimo, aspektas slypi pačioje žurnalistikos prigimtyje: iš esmės kiekvienas straipsnis, kuriame kalbinamos skirtingos su įvykiu, procesu susijusios šalys, yra viešųjų debatų iniciacija, arba jų palaikymas, pratęsimas. Tai reiškia, kad debatai nebūtinai turi vykti taip, kaip jie įprastai suvokiami, – skirtingų požiūrių pašnekovai, sukviesti į televizijos, radijo ar interneto dienraščio televizijos studiją, diskutuoja pasiūlyta tema. Kiekvienas kokybiškas analitinis straipsnis ar reportažas, kuriame pateikiamos skirtingos nevienodos vertybes išpažįstančių dalyvių pozicijos, iš esmės yra viešųjų debatų iniciacija, arba jų pratęsimas. Taigi žurnalistas, kurdamas kokybišką pasakojimą apie mūsų bendrą ateitį, inicijuoja arba tęsia vertybių dialogą. Ir priešingai – vengdamas šios temos, žurnalistas turi galią apriboti tokio dialogo perspektyvą.

Viena iš svarbiausių profesinių vertybių, kuri kartu yra kertinis darbo principas, – objektyvumas. D. McQuailas, remdamasis JAV žurnalistų apklausos duomenimis, apibendrina penkis, žurnalistų bendruomenės nuomone, objektyvumo žurnalistinėje praktikoje dėmenis:

- Pusiausvyra ir sąžiningumas pristatant skirtingų su įvykiu susijusių šalių pozicijas;
- Svarbiausios faktinės ir kontekstinės informacijos, paaiškinančios istoriją, pateikimas (geriausias, koks yra įmanomas, konflikto tarp didžiulio svarbios, susijusios informacijos kiekio ir ribotų galimybių ją įdėti / paskelbti sprendimas);
- Faktų ir nuomonių atskyrimas, neatmetant nuomonės svarbos ir susietumo su faktais;
- Žurnalisto asmeninio požiūrio, nuomonės ar įsitraukimo minimalizavimas;
- Atsisakymas formuluoti naujieną tendencingai, pagiežingai ar suktai (McQuail, 2005: 366).

Pirmas dėmuo – pusiausvyros ir sąžiningumo, pristatant skirtingų šalių pozicijas debatuose darnaus vystymosi ar bet kokiomis mūsų bendros ateities temomis, reikštų, kad žurnalistinėje praktikoje būtina suteikti tribūną ne tik „etatiniams“ verslo atstovams ir politikams. Ji turėtų būti suteikiama įvairioms gamtos aktyvistų grupėms, skirtingų religijų konfesijų atstovams ir kitoms socialinėms grupėms, kurios paprastai lieka dialogo mūsų bendros ateities klausimais užribyje. Tai nėra tik vienas iš nepagrįstų teorinių pageidavimų, o būtina dalis siekiant objektyvumo. Kas bus kalbėtojai, kaip kokybiškai jų požiūriai bus perteikti, priklauso nuo žurnalisto išsilavinimo, profesinių įgūdžių, asmenybės brandos, savijautos ir darbinės aplinkos.

Žinoma, esama visos grandinės kitų susipinančių veiksnių: bendro žiniasklaidos sistemos ideologinio ir ekonominio tvirtumo, kokybiško turinio paklausos, žiniasklaidos organizacijos redakcinės politikos ir daugelio kitų. Tačiau pastaraisiais metais vyrauja aiškios žurnalisto profesijos devalvacijos ir deprofesionalizacijos tendencijos. Stiprėja heterogenizacija (į žurnalistikos erdvę braunasi viešųjų ryšių, reklamos, renginių organizavimo elementai), rinkos vertybių dominavimas žur-

nalistinėje praktikoje eliminuoja pačią profesionaliosios žurnalistikos esmę (Deuze, 2007: 78). Siekio išlikti konkurencinėje kovoje nulemta žiniasklaidos bulvarėjimo tendencija (kai sveikatos apsaugos ministras ir geriausi šalies gydytojai televizijos studijoje su *ragana* ginčijasi dėl magijos poveikio gydymui) neišvengiamai negatyviai veikia mūsų viešojoje erdvėje vykstančių dialogų kokybę ir mažina galimybę susitarti dėl mūsų bendros ateities.

Pateikimo žiniasklaidoje problematika

Aplinkos tematika ir jos pateikimas niekada nebuvo patogi ar didesnių iššūkių nekelianti veikla žurnalistui (Everett E. Dennis, 1991: 55). Pirma, „aplinkos“ tema išsisklaido tarp kitų skirtingų teminių laukų (mokslo, verslo, teisės, sveikatos ir kitų) ir dažnai patenka į ne tik aplinkos, bet ir kitomis temomis rašančių reporterių akiratį. Antra, aplinkos temos laikomos antrarūšėmis ar trečiarūšėmis – „prastesnėmis“ nei garsenybių gyvenimo detalės, kriminaliniai įvykiai ar skandalai. Trečia, dėl iš esmės mokslinės savo prigimties, kompleksiško ir sudėtingumo, kurio nepavyksta išvengti kokybiškuose pasakojimuose darnaus vystymosi tema, kokybiškai naujieną gali pateikti tik aukštą profesinę kompetenciją ir mokslinių žinių turintis žurnalistas. Dar viena problema – komplikuotas šaltinių pasirinkimas. Reporteriai vengia kalbinti marginalizuotus, priešiška verslo atžvilgiu nusistačiusius aplinkos aktyvistus, žaliuosius (Everett E. Dennis, 1991: 55).

Kitas svarbus veiksnys, žiniasklaidoje stabdantis darnaus vystymosi naujienų ir debatų pateikimą, – naujienų vertės kriterijai. Šiame straipsnyje vadovaujamas T. Harcupo ir D. O’Neillo 2001 m. performuluotais pirminiais Johano Galtungo ir Mari Hilmboe Ruge naujienų vertės kriterijais:

1. Elitas (pasakojimai apie įtakingus individus, organizacijas ar institucijas).
2. Įžymumas (pasakojimai apie visuomenei žinomus žmones).
3. Pramoga (pasakojimai, susiję su seksu, humoru, šou ir kitokia pramogine veikla).

4. Neįprastumas, stebinimas (pasakojimai apie kontrastus, netikėtumus).
5. Blogos naujienos (konfliktai, kriminaliniai įvykiai, tragedijos).
6. Geros naujienos (pasakojimai, turintys laimingą pabaigą – išgelbėjimai, išsigelbėjimai, išgijimai).
7. Reikšmė (naujienos, suvokiamos kaip turėsiančios vienokį ar kitokį poveikį).
8. Aktualumas (pasakojimai apie iššūkius, socialines grupes, tautas, kurios yra susijusios su auditorija ir jai svabios).
9. Tęstinumas (pasakojimai apie įvykius, kurie jau buvo pateikti naujienose).
10. Laikraščio darbotvarkė (Pasakojimai, kurie atitinka žiniasklaidos organizacijos susikurtą darbotvarkę) (Harcup, T., O'Neill, D. 2001: 279).

Darna ir darnus vystymasis savo prigimtimi yra nekonfliktiška, neradikali koncepcija. Tipiškas darnaus vystymosi pasakojimas atspindi sudėtingus ir kompleksiškus ryšius tarp žmonių ir aplinkos ir tiesiog „neatinka“ daugumos šių kriterijų.

J. G. Blumleris ir Michaelis Gurevitchas teigia, kad žiniasklaida praranda savo gebėjimą užtikrinti viešojo diskurso įvairovę dėl pateikiamame turinyje palaipsniui stiprėjančių banalumo, personifikavimo, dramatinizavimo, muilo operų ir „raganų medžioklės“ tendencijų ir tai darosi pavojinga. „Į „idėjų rinką“ įsibrauti naujam, nekonvenciniam požiūriui – sunku. Politiniams argumentams virstant pašaipais ir populistiniais šūkiiais, auga visuotinis cinizmas, o visuomenės interesas turėti konstruktyvią pilietinę komunikaciją yra ignoruojamas“ (Blumler, Gurevitch, 1995: 34).

Britų visuomeninio transliuotojo „BBC“ aplinkos analitikas Rogeris Harrabinas straipsnyje „Darnaus vystymosi pateikimas žiniasklaidoje: reporterio požiūris“ išryškina praktines darnaus vystymosi komunikacijos žiniasklaidoje kliūtis: darnus vystymasis – „neatrasas pasakojimas“ žiniasklaidoje. Atsakingas darnaus vystymosi, jo subtilių ir sudėtingų ryšių tarp ekonomikos, aplinkos, kultūros ir visuomenės pateikimas žiniasklaidoje tiesiog neatitinka konflikto, dramos, artumo,

asmeniškumo poreikių. Nepatyręs žurnalistas, straipsnio antraštėje ar tekste pavartojęs frazę „darnus vystymasis“, rizikuoja redaktoriui sukelti žiovilį, o sudėtingeesniu atveju gali būti priverstas išklausti paskaitą apie būtinybę intriguoti, taip pat apie tai, ką reikia daryti siekiant, kad straipsnius labiau skaitytų. Pastarųjų dešimtmečių žiniasklaidos ir visuomenės tendencijos rodo, kad gerai (o tai reiškia – skaitomai) naujienai reikia vis daugiau asmeniškumo, dramos, konflikto, naujumo (Harrabin, 2010: 52). Autorius daro išvadą, kad pati šiuolaikinė naujienų samprata, jų kūrimo kultūra yra kliūtys sėkmingai darnaus vystymosi komunikacijai žiniasklaidoje.

Straipsnyje nagrinėjamai tematikai aktualus vokiško darnaus vystymosi diskurso kismas: sociologo K. W. Brando teigimu, iki 1998 m., iki Gerhardo Šrioderio „raudonai – žalios“ Vyriausybės suformavimo Vokietijoje debatuose darnaus vystymosi tema dominavo verslo ir Helmuto Kohlio vyriausybės teikiama „darnos per technologines inovacijas“ pozicija, o jai oponavo „darnos per naujus gerovės modelius ir ekologinę modernizaciją“ pozicija, kurią išgrynino ir kuriai atstovavo Wuppertalio institutas. Po 1990 m. vykusių antiglobalistinių protestų ir išaugusio antiglobalistų judėjimo pastebimo visuomenės atsako sulaukė dar viena darnaus vystymosi interpretacija, būtent – „darnus vystymasis keičiant pasaulio ekonomikos tvarką“. Šios skirtingos darnaus vystymosi interpretacijos buvo medijuojamos „Žmogaus ir aplinkos apsaugos“ komisijos, kuri darnų vystymasi apibrėžė kaip atvirą, dalyvaujamąjį „mainų tarp trijų – ekologinės, socialinės ir ekonominės – dimensijų (trijų kolonų modelis)“ procesą (Brand, 2011: 61). Reikia pastebėti, kad toks požiūris į darnų vystymąsi iš dalies atitinka teorinę, šiame straipsnyje aptartą, vertybių dialogu pagrįstą B. Ratnerio darnaus vystymosi sampratą.

Tačiau, K. W. Brando teigimu, kaina už integruotą ir medijuojamą darnaus vystymosi koncepciją – prarastas aiškumas. „Terminas „darna“ (angl. *sustainability* – aut. past.) virto madingu žodžiu, kuris reiškia viską ir kartu nieko. Toks terminas nebeprovokavo konflikto – vienos iš svarbiausių naujienos pasakojimo varomųjų jėgų praradimas neigiamai paveikė proceso pateikimą žiniasklaidoje. Skurdus proceso vaizdavimas

žiniasklaidoje stipriai kontrastavo su aktyviais darnaus vystymosi ekspertų debatais“ (Brand, 2011: 61).

Apibendrinant šį poskyrį, galima teigti, kad darnaus vystymosi komunikacija (apimant ir atskiras darnaus vystymosi komunikacijos dalis, tokias kaip klimato kaita ir žiniasklaidos išnaudojimas arba potencialo nebuvimas inicijuoti darnaus vystymosi debatus ir užtikrinti jų įvairovę) vyksta realioje žiniasklaidos sistemoje, esant objektyvioms jos veiklos sąlygoms (kultūrinėms, ekonominėms, politinėms), kurios riboja darnaus vystymosi komunikacijos galimybes. Dėl savo iš esmės mokslinės prigimties, kompleksiško ir sudėtingumo darnaus vystymosi pasakojimų kaip naujienų vertė menka – tai pagrindinė kliūtis, trukdanti patekti į žiniasklaidos darbotvarkę.

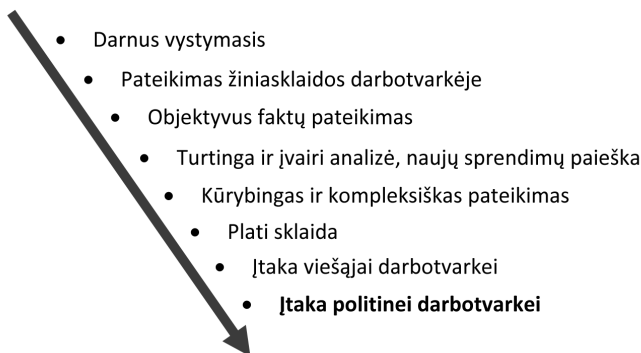
Žiniasklaidos vaidmuo darnaus vystymosi perspektyvose

Socialinio konstruktyvizmo teorijos požiūriu žiniasklaida yra sudėtinga daugialypė sistema, kuri pati kuria ir siūlo „realybės“ interpretacijas ir vaizdinius (De Witt, 2011: 82). Tie vaizdiniai minėtu požiūriu siunčiami ne anonimiškoms inertiškoms masėms, o ne mažiau už žiniasklaidą sudėtingoms sistemoms, kurios tuos vaizdinius perkuria, interpretuoja ir reflektuoja savaip. Taigi tiek žiniasklaidos, tiek žmonių konstruojama ir reflektuojama „realybė“ yra ne „ta vienintelė tikroji“, o tik vienas iš „realybės“ atspindžių, mūsų suvokimo ir veiklos produktas (De Witt, 2011: 82).

Viešojo nuomonė, supratimas ir elgsena kalbant apie aplinką yra žiniasklaidos tyrimų objektas nuo 1960-ųjų, kai „aplinka“ Vakarų pasaulyje tapo viešosios erdvės ir politikos rūpesčiu (Hansen, 2010: 160). Vienas iš mokslo pasaulyje plačiausiai palitusių ir „įtakingiausių“ žiniasklaidos efektų, t. y. poveikio auditorijai teorijų, – Maxwello McCombso ir Donaldo Shaw darbotvarkės nustatymo teorija. Pagal ją žiniasklaida, būdama galinga informacijos gavimo ir pateikimo priemonė, įvykius gali „suaktualinti“, t. y. įtraukti į viešąją darbotvarkę arba padaryti „neaktualius“, t. y. viešojoje darbotvarkėje neaptariamus. Svarbu pabrėžti, kad demokratinėje visuomenėje žiniasklaidos siunčiamų pranešimų povei-

kis visuomenės nuomonei yra ribotas. Žiniasklaida nedaug keičia įsitikinimus ar politines pažiūras, bet vienus reiškinius įtraukdama į savo darbotvarkę, o kitiems neskirdama dėmesio, ji „primeta, kuriais klausimais verta turėti savo nuomonę, o kuriais – ne“ (McCombs, 2008: 34). Kitais žodžiais tariant, „masinės komunikacijos priemonės ne visada gali įsakyti žmonėms, kaip galvoti, bet gali įsakyti jiems, apie ką galvoti“ (Nevinskaitė, 2011: 60).

Holistinis, atsakingas ir kūrybingas darnaus vystymosi ir jo iššūkių pateikimas žiniasklaidoje darytų įtaką tiek viešajai, tiek politinei darbotvarkėms. Šis procesas pavaizduotas 2 paveiksle:

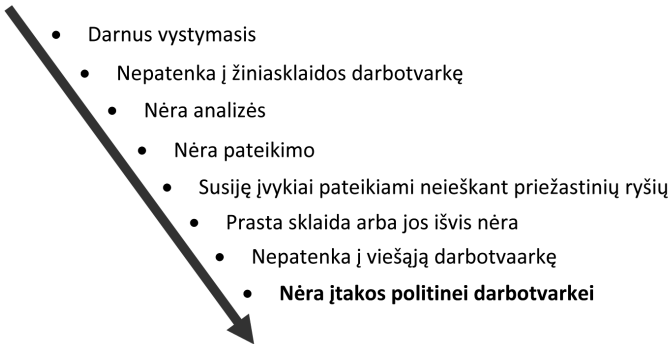

2 paveikslas. Atsakingas ir holistinis darnaus vystymosi pateikimas.

Šaltinis: Maxwell McCombs ir Donald Shaw, 2004: 78. Darbotvarkės nustatymo poveikio schema straipsnio autoriaus adaptuota darnaus vystymosi atvejui.

Ir atvirkščiai – žiniasklaidos darbotvarkė, kurioje darnus vystymasis nepateikiamas atsakingai ir kompleksiskai, tikėtina, neatkreips nei visuomenės, nei politikų dėmesio (3 paveikslas).

Tarp anglakalbių žiniasklaidos tyrimų nėra paskelbta tokių, kurie atspindėtų žiniasklaidos poveikį viešajai nuomonei darnaus vystymosi tema, bet esama empirinių žiniasklaidos ir viešosios darbotvarkės lyginamųjų tyrimų, per kuriuos gauti duomenys patvirtina žiniasklaidos įtaką viešajai darbotvarkei aplinkos taršos, klimato kaitos ir kitais aplinkos klausimais. Ingeris ir Kinderis, kuriuos cituoja Robertas Coxas, nustatė,

3 paveikslas. Aplaidus, fragmentiškas darnaus vystymosi pateikimas.

Šaltinis: Maxwell McCombs ir Donald Shaw, 2004: 78. Darbotvarkės nustatymo poveikio schema straipsnio autoriaus adaptuota darnaus vystymosi atvejui.

kad žiūrovai aplinkos taršos temoms suteikė didesni, „svorį“ po to, kai televizijos vakarinių naujienų darbotvarkėje padaugėjo informatyvaus turinio šia tema (Cox, 2010: 175). Kristinos Ader atlikta didelės apimties studija atskleidė didelę Vokietijos spaudos ir televizijos 1970–1990 m. darbotvarkės koreliaciją su sociologinių apklausų taršos tema rezultatais (Ader, 1995: 226).

Stefaano Walgrave`o, Peterio van Aelsto ir Michielio Nuytemano Belgijoje 2008 m. atliktas tyrimas patvirtino žiniasklaidos turinio įtaką ne tik viešajai, bet ir Parlamento bei Vyriausybės politikos darbotvarkėms (Walgrave et al., 2010: 44).

Tvirtų, daugialypių ryšių tarp žmogaus ir gamtos, socialinių ir natūralių sistemų pripažinimas kvestionuoja tradicinius neriboto ekonominio augimo ir į jį nukreiptos politikos (angl. *policies*) konstruktus. Nepaisant gausios, patikimais duomenimis pagrįstos informacijos apie destruktivios žmogaus veiklos sukeltą globalią aplinkos degradaciją, darna ir darnus vystymasis netapo ilgalaikiu visuomenės tikslu ir prioritetu (Godemann, Michelsen, 2011: 3). Reali galimybė siekti darnaus vystymosi tikslų gali būti realizuota tik su plataus visuomenės palaikymo sąlyga. Norvegų filosofo ir vieno iš giliosios ekologijos judėjimo pradininkų Arne`o Naesso teigimu, aktyviai nedalyvaujant didesnei

žmonių daugumai, globalaus darnaus vystymosi formavimo linkme nukreipta aplinkos politika (angl. *environmental policies*) bus nepasiekiamas. „Politikai turi būti tikri, kad drąsios ir ambicingos aplinkos išsaugojimo iniciatyvos rinkimuose bus sutiktos gera valia. Bet šiandien jie nėra tikri“ (Naes, 1997: 67). Galima teigti, kad nuo darnaus vystymosi komunikacijos žiniasklaidoje efektyvumo priklauso, ar galimi aplinkos problemų sprendimai bus įtraukti į politinės komunikacijos apyvartą ir ar jie taps vertę turinčia politine valiuta.

Išvados

Tvirtų, daugialypių ryšių tarp žmogaus ir gamtos, socialinių ir natūralių sistemų pripažinimas kvestionuoja tradicinius neriboto ekonominio augimo ir į jį nukreiptos politikos konstruktus. Nepaisant patikimais duomenimis pagrįstos informacijos apie destruktivios žmogaus veiklos sukeltą globalią aplinkos degradaciją gausos, darna ir darnus vystymasis netapo ilgalaikiu visuomenės tikslu ir prioritetu.

Darnos idėjų prigijimo ir realizacijos visuomenėje perspektyva priklauso nuo žiniasklaidos institucijos veiklos kokybės. Žiniasklaida teikia visuomenei idėjas, vaizdinius, informaciją ir yra atsakinga už jų kaitą. Šis žiniasklaidos kuriamas turinys yra svarbi mūsų kultūros ir visuomenėje vykstančių dialogų dalis. Žiniasklaidos sukurtų „realybės“ vaizdinių paplitimas, pamatinė žiniasklaidos reikšmė pateikiant politines idėjas rinkėjams verčia abejoti darnaus vystymosi idėjų sklaidos ir prigijimo visuomenėje galimybe, jei jos nebus komunikuojamos žiniasklaidoje.

Žiniasklaida, būdama svarbi viešosios sferos dalis, gali pagyvinti darnaus vystymosi koncepciją „įkeldama“ ją į viešąją ir politinę darbotvarkę; skatinti viešuosius debatus, kuriuose skirtingoms galių ir interesų grupėms atsirastų galimybė dalyvauti mūsų bendros ateities debatuose. Mediacinis, dialogo kūrimo, aspektas slypi pačioje žurnalistikos kaip profesijos prigimtyje. Iš esmės kiekvienas kokybiškas analitinis straipnis ar reportažas, kuriame pateikiamos skirtingos nevienodas vertybes turinčių dalyvių pozicijos, yra viešųjų debatų iniciacija, arba jų pratęsimas.

Darnaus vystymosi komunikacija vyksta realioje žiniasklaidos sistemoje objektyviomis jos veiklos sąlygomis (kultūrinėmis, ekonominėmis, politinėmis). Darnaus vystymosi komunikaciją ribojantys veiksniai – žiniasklaidos komercializacija ir turinio bulvarėjimas; vylaujanti naujienų kultūra ir naujienų vertės kriterijai, kurių pasakojimai apie darnų vystymąsi neatitinka arba atitinka tik iš dalies. Dėl savo iš esmės mokslinės prigimties, kompleksiško ir skirtingų požiūrių integravimo darnaus vystymosi koncepcija ir naujienų darnaus vystymosi tema pasakojimai praranda konflikto – vienos iš svarbiausių varomųjų jėgų žiniasklaidos pasakojime – galią.

Įteikta 2015 m. spalio 22 d.

Literatūros sąrašas

1. ADER, Christine R. A longitudinal study of agenda setting for the issue of environmental pollution. *Journalism & Mass Communication Quarterly* [Interaktyvus], vol. 72 iss. 2 1995, p. 300-311. [žiūrėta 2015 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą: <http://jmq.sagepub.com/content/72/2/300.full.pdf+html>
2. BARKMEYER, R., FIGGE, F., HOLT, D., & WETTSTEIN, B. (2009). What the papers say: trends in sustainability. A comparative analysis of 115 leading national newspapers worldwide. *Journal of Corporate Citizenship* [Interaktyvus], vol. 33, p. 68-86. Prieiga per internetą: <http://www.researchgate.net/profile/Tobias_Hahn5/publication/262009650_What_the_Papers_Say_Trends_in_Sustainability_A_Comparative_Analysis_of_115_Leading_National_Newspapers_Worldwide/links/0f3175368923d7d04f000000.pdf> [žiūrėta 2015 m. spalio 21 d.].
3. BLUMLER, Jey G., GUREVITCH, Michael. *The Crisis of Public Communication*. London & New York., 1995. 234 p. ISBN 0-415-10851-9
4. BRANDT, Karl-Werner. Sociological Perspectives on Sustainability Communication. In GODEMANN, Jasmin & MICHELSEN, Gerd. (eds.). *Sustainability Communication*. London New York: Springer, 2011, p. 55-65.
5. COX, Robert. *Environmental communication and the public sphere*. Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc. 2010, 186 p. ISBN 9788-1-4129-7211-6

6. DE WITT, Claudia. Media Theory and Sustainability Communication. Jasmin & MICHELSEN, Gerd. (eds.). *Sustainability Communication*. London New York: Springer, 2011, p. 79-89.
7. EVERETT E. Dennis. In Context: Environmentalism in the System of News. In LAMAY C. L. and EVERETT E. Dennis (eds.). *Media and the Environment*. Washington, D.C.: Island Press, 1991, p. 55-64. ISBN 1-85383-664-8
8. GODEMANN, Jasmin & MICHELSEN, Gerd. Sustainability Communication – An introduction. In GODEMANN, Jasmin & MICHELSEN, Gerd. (eds.). *Sustainability Communication*. London New York: Springer, 2011, p. 3-13. ISBN 978-94-007-1697-1
9. HANSEN, Jansen. *Environment, Media and Communication*. London & New York, 2010, 203 p. ISBN 1-94283-664-2
10. HARCUP, Tony, and O'NEILL, Deirdre. „What is news? Galtung and Ruge revisited.“ *Journalism studies* [interaktyvus], vol. 2, iss. 2, p. 261–280. Prieiga per internetą: < <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14616700118449>> [žiūrėta 2015 m. spalio 21 d.].
11. HOPWOOD, B., MELLOR, M. and O'BRIEN, G. (2005), *Sustainable development: mapping different approaches*. *Sustainable development*. [Interaktyvus], vol. 13 iss. 1, p. 38-52. Prieiga per internetą: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/sd.244/epdf>> [žiūrėta 2015 m. spalio 14 d.].
12. ČIEGIS, R., GAVENASKAS, A., PETKEVIČIŪTĖ, N., & ŠTREIMIKIENĖ, D. (2008). *Ethical values and sustainable development: Lithuanian experience in the context of globalisation*. *Ūkio Technologinis ir Ekonominis Vystymas*. [Interaktyvus], vol. 14 iss. 1, p. 29-37. Prieiga per internetą: <<http://www.informationr.net/ir/15-2/paper431.html>> [žiūrėta 2015 m. rugsėjo 8 d.].
13. LELE, Sharachchandra M. „Sustainable development: a critical review“. *World Development*. [Interaktyvus], vol. 19 Iss. 6, p. 607-621. Prieiga per internetą: http://disciplinas.stoa.usp.br/pluginfile.php/105953/mod_resource/content/9/texto_1.pdf [žiūrėta 2015 m. spalio 19 d.].
14. LEWIS, Tammy L. *Media Representations of „Sustainable Development“: Sustaining the Status Quo?* *Science Communication*. [Interaktyvus], vol. 21 Iss 3, p. 244-273. Prieiga per internetą: <<http://scx.sagepub.com/content/21/3/244.short>> [žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 27 d.].

15. McCOMBS, Maxwell. *Setting the agenda*. Blackwell Publishing Inc., 2004, 178 p. ISBN 978-07456-2313-9
16. McQUAIL, Denis. *Mass Communication Theory: An Introduction*. London: Sage Publications, 1994, 416 p. ISBN-13: 978-0803977853.
17. McQUAIL, Denis. *Mass Communication Theory*. London: Sage Publications, 2010, 621 p. ISBN 978-1-84920-291-6
18. NAESS, A. (1997), *Sustainable development and the deep ecology movement*. In BAKER, Susan, KOUSIS, Maria, RICHARDSON, Dick, YOUNG, Stephen. (eds.). *The politics of sustainable development*. New York: Routledge, 1997, p. 61-72, ISBN 0-415-13873-6
19. NEVINSKAITĖ, Laima (2011). Šiuolaikinės medijos ir masinės komunikacijos teorijos. Vilnius: Petro Ofsetas, 2011, 145 p. ISBN 9786094202032
20. NOLIN, Jan (2010). *Sustainable information and information science*. Information Research. [Interaktyvus], vol. 15, iss. 2, p. 64-78. Prieiga per internetą: <<http://www.informationr.net/ir/15-2/paper431.html>> [žiūrėta 2015 m. rugsėjo 8 d.].
21. RATNER, B. D. (2004), *"Sustainability" as a Dialogue of Values: Challenges to the Sociology of Development*. Sociological Inquiry. [Interaktyvus], vol. 74, iss. 1, p. 50-69. Prieiga per internetą: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1475-682X.2004.00079.x/epdf> [žiūrėta 2015 m. spalio 14 d.].
22. SAVICKAS, Mindaugas. *Darnaus vystymosi koncepcijos vaizdavimas Lietuvos internetinėje žiniasklaidoje 2011 metais*. Žurnalistikos tyrimai 5 tomas, 2012, p. 45 – 58. ISSN 2029-1132
23. SCHMUCK, Peter & SCHULTZ, Wesley P. Preface. In SCHMUCK, Peter & SCHULTZ, WESLEY P. (eds.). *Psychology of Sustainable Development*. London New York: Springer Science+Business Media, 2010, p. 5. ISBN-13: 978-1402070129
24. SESSIONS, George. *Deep Ecology for 21th century*. Boston and London: Shambhala. 1995, 477 p. ISBN 1-57062-049-0
25. WALGRAVE, Stefaaan, VAN AELST, Peter, and NUYTEMANS, Michiel. (2008), „Do the vote test: the electoral effects of a popular vote advice application at the 2004 Belgian elections“. Acta Politica. [Interaktyvus], vol. 43., p. 50-70. Prieiga per internetą: <http://www.palgrave-journals.com/ap/journal/v43/n1/pdf/5500209a.pdf> [žiūrėta 2015 m. spalio 22 d.].

The Problem of the Sustainability Communication: Media Factor

Mindaugas Savickas

Summary

In this article sustainable development concept is viewed as a Dialogue of values – alternative for sustainable development as Ethical Consensus and Technical Consensus approaches, as proposed by sociologist Blake D. Ratner. This alternative of sustainable development interfere with fundamental values of media system – freedom, equal rights, and diversity. Assessing perspectives of sustainable development, as a dialogue of values realization in broad social – cultural, politic – economic, environmental fields, it is important to understand impact of media factor, which is critically important in modern world. The quality of the whole media system and the quality of media content affects understanding and implementation of sustainability ideas in politics of the state and wide society. Responsible, complex and creative representation of sustainability and its issues in the media would increase knowledge in broad societies, and would affect both public and political agenda in sustainable way. Alternatively, media work without deep understanding and rich representation of sustainability puts in doubt perspectives of sustainability. It is argued, that news culture, driven by drama, conflict, personalities and some other “news values” is a major barrier for sustainability communication in media field and puts in doubt perspective of sustainable development as a Dialogue of values.